

*Cəfərov Elxan Orxan oğlu,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC),
“İqtisadi və texnoloji elmlər” kafedrasının dosenti,
E-mail: elkhan.jafarov@inbox.ru;
Musayeva Nəzakət Məmməd qızı,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC),
“Maliyyə və audit” kafedrasının dosenti,
© Cəfərov E.O., Musayeva N.M., 2022*

UOT – 657.6

KİÇİK VƏ ORTA SAHİBKARLIQ SUBYEKTLƏRİNİN MALİYYƏ HESABATLARINA DAİR BƏZİ MƏSƏLƏLƏR

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi - “Kiçik və Orta sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartı”nın 1-ci və 2-ci bölmələrində kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin təsviri xüsusiyyətləri, habelə sözügedən subyektlərin maliyyə hesabatlarında məlumatları keyfiyyətli əks etdirilməsi üçün aktivlərin, öhdəliklərin, kapitalın, gəlir və xərclərin (maliyyə hesabatlarının elementlərinin) tanınması, qiymətləndirilməsinə dair konsepsiyaların və əsas prinsiplərin tətbiqi vəziyyəti tədqiq edilmişdir.

Tədqiqatın metodologiyası - “Kiçik və Orta sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartı”nın 2-ci bölməsində göstərilən tələblər əsasında maliyyə hesabatlarının elementlərinin tanınması və qiymətləndirilməsi ilə bağlı tədqiqatın aparılması zamanı sintez, analiz və müqayisə kimi metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə resurslarının generasiya olunmasında əhəmiyyətli rolunu nəzərə alaraq, onlar tərəfindən məlumatların maliyyə hesabatlarında daha etibarlı və şəffaf əks etdirilməsi üçün nümunəvi misallar əsasında maliyyə hesabatlarının elementlərinin tanınması və qiymətləndirilməsi ilə bağlı təhlillər aparılmışdır.

Tədqiqatın tətbiqi nəticələri - kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərində fəaliyyətlərin fasiləsiz həyata keçirilməsinə hesablanan yüksək maliyyə göstəricilərinin əldə olunması məqsədi ilə maliyyə hesabatlarında tanınmış və qiymətləndirilmiş maliyyə hesabatlarının elementlərinin keyfiyyət xüsusiyyətlərinin artırılmasını təmin edən araşdırmalar aparılmışdır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - 2010-cu ildə qəbul olunmuş “Maliyyə Hesabatları üzrə Konseptual Əsasları”nın “Faydalı maliyyə məlumatının keyfiyyət xüsusiyyəti” adlı 3-cü mövzusunda maliyyə hesabatlarının elementlərinin tanınması və qiymətləndirilməsi ilə bağlı konseptual yanaşmaların, habelə Azərbaycanda qəbul olunmuş normativ hüquqi aktlarda əks olunmuş tələblərin tədqiqinin aparılması nəticəsində “Kiçik və Orta sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartı”nın 1-ci və 2-ci bölmələrində göstərilən ayrı-ayrı maddələrin açıqlanmasına dair sözügedən elementlərin keyfiyyət xüsusiyyətlərini artıran maliyyə hesabatlarında məlumatın daha etibarlı və şəffaf maliyyə hesabatlarında təqdim olunması üçün şərtlər və təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları, əsas anlayışlar və prinsiplər, maliyyə hesabatları, keyfiyyət göstəriciləri, ilkin dəyər, ədalətli dəyər.

GİRİŞ

XX əsrin ikinci yarısında dünya iqtisadi birliyi qarşısında qoyulmuş icrası təxirə-salınmaz bir sıra yeni problemlərin içərisində mühasibat uçotu sahəsində beynəlxalq standartların işlənməsi və tətbiqi zərurəti xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Belə zərurətin yaranması bir neçə səbəblərlə, o cümlədən kapital bazarının beynəlmiləşdirilməsi, iqtisadiyyatın qloballaşması, beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi, dərinləşməsi və bunların nəticəsi kimi transmilli korporasiyaların yaranması ilə izah etmək olar.

Nəticədə milli sərhədləri tanımayan dünya bazarının yaranmasına səbəb olan iqtisadi və maliyyə münasibətlərinin qloballaşdırılması və beynəlmilləşdirilməsi prosesinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar, mühasibat uçotu sahəsində standartlaşdırmanın zəruriliyi məsələsi artıq diskussiya obyektı olmadığı üçün bu sahədə islahatların aparılması dünya bazar iqtisadiyyatının əsas şərtlərindən biri hesab edilmişdir.

Beynəlxalq regional layihələrin icrasında bir çox ölkələrin qoşulması və bununla bağlı Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqi sahəsinin geniş yayılması kiçik və orta sahibkarların da bu layihələrdə fəal iştirak etməsini zəruri etmişdir.

Bu məqsədlə 2009-cu ilin iyulun 9-da Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları Fondu tərəfindən “Kiçik və orta sahibkarlar üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları” adlı standart buraxılmışdır (1).

Bu sənəd, onun MHBS tələbləri əsasında hazırlanmasına baxmayaraq, sözügedən Standartların tam dəstindən ayrıca buraxılmış məhsul kimi qəbul olunmuşdur.

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları ilə müqayisədə bu Standart müəyyən sadə konseptual yanaşmalarla kiçik və orta sahibkarların maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinin ehtiyaclarını və qənaətlilik mülahizələrini əks etdirir və ya tətbiqi baxımdan daha az mürəkkəb sənəd kimi qiymətləndirilir. Bu səbəbdən həmin Standart 35 bölmədən ibarət olan əsasən müvafiq Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun adlandırmaqla mövzuları özündə ehtiva etmişdir.

Burada, Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tam dəstindən fərqli olaraq, bəzi mövzular kiçik və orta sahibkarların fəaliyyət xüsusiyyətlərini təcəssüm etmədiyinə görə Kiçik və Orta Sahibkarlar üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının müvafiq bölməsində göstərilməmişdir. Belə ki, sözügedən standartlarda səhm üzrə mənfəətin hesablanması, seqment və aralıq maliyyə hesabatlarının hazırlanması, satış üçün saxlanılan uzunmüddətli aktivlərin və dayandırılmış fəaliyyətlərin uçotu, kapitalın saxlanması konsepsiyaları kimi mövzular daxil edilməmişdir.

Bundan başqa, bu Standartla aktivlərin, öhdəliklərin, gəlirlər və xərclərin tanınması və ölçülməsi ilə bağlı kiçik və orta sahibkarların iş xüsusiyyətlərini əks etdirən, Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqi prosesində mütləq istifadəsi hesab edilən mülahizələrdən nisbətən daha asan mülahizələrin seçilməsinə imkan verilir. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları tələblərindən fərqli olaraq, bu Standart əsasında hazırlanmış maliyyə hesabatlarında əks olunmuş informasiyanın müəyyən dərəcədə az açıqlanması tələb olunur.

Sözügedən Standartın hər bir bölməsində ayrıca təqdim olunan müvafiq mövzular kiçik və orta sahibkarların ümumi məqsədləri və onlar tərəfindən hazırlanan bu hesablardan bəhrələnen (qiymətli kağızlar bazarında lisenziyalaşdırılan şəxslər, qiymətli kağızların fond bir-

jasında dövriyyədə olan hüquqi şəxslər istisna olmaqla) bütün istifadəçilər (o cümlədən səhmdarlar, kreditorlar, borc alanlar, işçilər) üçün uyğundur.

Hazırda iqtisadiyyatın qlobalaşdırılması şəraitində bir çox ölkələrin yurisdiksiyalarında Kiçik və Orta Sahibkarlar üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının qəbul edilməsi və surətlə yayılması müşahidə olunur.

Ölkəmizdə 2003-cü ildən başlayaraq mühasibat uçotu sahəsində aparılmış islahatların nəticəsində 2004-cü ilin iyunun 29-da “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu təsdiq edilmişdir (2).

İslahatların ilkin mərhələsində dövlət büdcəsinin icra olunmasına təsir və bir neçə ölkələri birləşdirən əhəmiyyətli regional layihələrdə fəal iştirak edən ictimai əhəmiyyətli qurumlara aid olunan kommersiya təşkilatlarının istehsal (xidmət) potensiallarını nəzərə alaraq, qəbul olunmuş Qanunun 8-ci maddəsinə görə, yalnız həmin təşkilatlar üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları əsasında maliyyə hesabatlarının tərtib və təqdim olunması nəzərdə tutulmuşdur.

Bu islahatın ikinci mərhələsində ölkəmizin bir sıra regional qlobal layihələrdə fəal iştirak etməsi ilə bağlı iqtisadiyyatımızın dünya iqtisadiyyatına daha sürətlə inteqrasiya olduğundan həmin Qanuna 2018-ci ilin mayın 4-də köklü dəyişikliklər edilmişdir.

Belə ki, Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 4.3.1. maddəsinə əsasən müəyyən olunmuş prosedur qaydalarına uyğun olaraq Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının rəsmi mətnləri Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyinin saytında yerləşdirilmişdir (3).

Qeyd edilmiş Qanunun:

– 2.15-ci maddəsində qeyd edilir ki, Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları bu sahədə ixtisaslaşmış beynəlxalq təşkilat tərəfindən qəbul olunmuş kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün nəzərdə tutulan beynəlxalq standartlardır.

– 2.1.16-cı maddəsinə görə isə, mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektləri Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmiş mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü meyarlarına əsasən hesabat dövrünün son tarixinə mikro, kiçik, orta və iri sahibkar hesab olunan sahibkarlıq subyektləridir.

– 10-cu maddəsinə uyğun olaraq kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektləri maliyyə hesabatlarını “Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları”na uyğun tərtib etməlidirlər. Bu halda həmin sahibkarlıq subyektləri qeyd edilən Standartın tətbiqi ilə bağlı Maliyyə Nazirliyinin təsdiq etdiyi uçot qaydalarına uyğun aparırlar.

– göstərilən maddənin icrası ilə bağlı müvafiq normativ hüquqi aktlar qəbul edilmişdir;

– 2.15-ci maddəsinin icrası ilə bağlı Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri tərəfindən mühasibat uçotunun aparılması və maliyyə hesabatlarının tərtib edilməsi üçün Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin “09” dekabr 2019-cu il tarixli Q-15 Nəli Kollegiyasının Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunun aparılması Qaydaları” (4);

– 2.1.16-cı maddəsinin icrası ilə bağlı Mikro, Kiçik və Orta və İri sahibkarlıq subyektlərinin mühasibat uçotu subyektlərinə aid olunması üçün Azərbaycan Respublikası

Nazirlər Kabinetinin 21 dekabr 2018-ci il tarixli 556 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü meyarları” (5).

Yuxarıda göstərilən Qaydaların Maliyyə Nazirliyinin müvafiq qərarla “09” dekabr 2019-cu il tarixdə qəbul edilməsini nəzərə alaraq, “Mühasibat uçotu haqqında” Qanunun 11-ci maddəsinə əsasən 2020-ci ildən başlayaraq qeyd edilən sahibkarlıq subyektləri tərəfindən Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları əsasında mühasibat uçotunun aparılması və maliyyə hesabatlarının tərtibinə dair tələblər müəyyən edilmişdir.

Standartın məqsədi və Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektlərinin təsviri

Bu Standartın məqsədi kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin iş xüsusiyyətlərini nəzərdə tutan və onlar tərəfindən maliyyə hesabatlarının hazırlanması tələblərini müəyyən etməkdir.

Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri geniş istifadəçilərə maliyyə hesabatlarını təqdim etmək öhdəliyi olmayan və kənar istifadəçilər (biznesin idarə olunmasına cəlb olunmayan müəssisə sahibləri, mövcud və potensial kreditorlar və kredit reytingi agentlikləri) üçün ümumi məqsədli maliyyə hesabatları nəşr edən müəssisələrdir.

Standartın konsepsiyaları və əsas prinsiplərinin tətbiq sahəsi kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə hesabatlarının məqsədini, həmin maliyyə hesabatlarında əks olunan faydalı informasiyanı təsvir etmək, habelə maliyyə hesabatlarının hazırlanmasını müəyyən edən konsepsiyaları və əsas prinsiplərinə riayət etməkdir.

Kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə hesabatlarının məqsədi isə, geniş çeşidli maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinə, onlar tərəfindən müəssisə haqqında düzgün iqtisadi qərar qəbul edilmə üçün müəssisənin maliyyə vəziyyəti, maliyyə nəticələri və pul vəsaitlərinin hərəkəti barədə faydalı olan informasiyanı verməsidir.

Bu hesabatlar, həmçinin daxili istifadəçi olan rəhbərliyin, ona həvalə edilən resursların idarə edilməsi üzrə informasiyanın alınması üçün faydalıdır.

Əsas anlayışlar bu Standartın 2-ci bölməsinin müvafiq maddələrində öz əksini tapmışdır.

Maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiyanın keyfiyyət göstəriciləri

Maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiyanın keyfiyyət göstəriciləri, hesabat verən müəssisə haqqında onun maliyyə hesabatında təqdim olunmuş informasiya əsasında qərar qəbul etmək üçün mövcud investora, borc verənlərə və digər kreditorlara ən çox faydalı olan informasiya növlərini müəyyən edir.

“Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları”nın Əsas Prinsipləri ilə müəyyən olunan bu informasiya növlərinə uyğun olaraq müəssisənin istifadəçilərə təqdim etdiyi maliyyə hesabatlarında onun iqtisadi resursları, ona qarşı olan iddialar, həmçinin digər hadisələr və halların təsiri barədə faydalı informasiyalar əks etdirilir.

Maliyyə informasiyasının faydalılığı, bu Standartın əsas prinsipləri ilə nəzərdə tutduğu tələblərə uyğun olaraq, maliyyə hesabatlarında təqdim olunması ilə ölçülür.

Burada, bu Standartın “Əsas anlayışlar və prinsiplər” adlı 2-ci bölməsinin müvafiq bəndlərində verilmiş maliyyə hesabatlarında təqdim olunan məlumatların keyfiyyət göstəriciləri ilə Maliyyə Hesabatları üzrə Konseptual Əsaslarının “Faydalı maliyyə məlumatının keyfiyyət xüsusiyyəti” adlı 3-cü mövzusunda göstərilən sözügedən məlumatın keyfiyyət xüsusiyyəti arasındakı mövcud olan fərqli yanaşmalardan söhbət gedir.

Maliyyə Nazirliyinin saytında dərc olunmuş bu Standartların 2-ci bölməsinin 2.4-2.14D

AUDİT 2022, 4 (38), səh.3-17.

AUDİT 2022, 4 (38), pp. 3-17.

bəndlərində maliyyə hesabatlarında təqdim olunan məlumatların keyfiyyət göstəriciləri MUBSS tərəfindən 2001-ci ildə qəbul edilmiş “Maliyyə Hesabatlarının hazırlanması və təqdim olunması üzrə Konseptual Əsaslar”ın 24-43 maddələrində göstərilmiş maliyyə hesabatlarının keyfiyyət xüsusiyyətinə uyğun olaraq olduğu kimi və müəyyənləşdirilmiş ardıcılıqla verilmişdir (6).

Həmin saytda dərc olunmuş MUBSS tərəfindən 2010-cu ildə qəbul olunmuş “Maliyyə Hesabatları üzrə Konseptual Əsasları”nın 3-cü mövzusunda göstərilən “Faydalı maliyyə məlumatının keyfiyyət xüsusiyyəti” isə fərqli yanaşmalarla təqdim olunmuşdur (7).

Fikrimizcə, “Kiçik və orta sahibkarlar üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları” Standartın “Əsas anlayışlar və prinsiplər” adlı 2-ci bölməsinin müvafiq bəndlərində verilmiş maliyyə hesabatlarında təqdim olunan məlumatların keyfiyyət göstəriciləri “Maliyyə Hesabatları üzrə Konseptual Əsasları”nın “Faydalı maliyyə məlumatının keyfiyyət xüsusiyyəti”nin meyarlarına uyğun - yəni daha yüksək keyfiyyətli məlumatların maliyyə hesabatlarında əks olunmasına əsaslanan, daha məqbul hesab edilən və onların qruplaşmasına üstünlük verilməsi ilə göstərilməlidir.

İstifadəçilər üçün “Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Standartları”na uyğun olaraq maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiyanın keyfiyyət göstəriciləri aşağıdakı kimi qruplaşdırılır:

1. Anlaşıqlılıq

Maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiyanın mahiyyəti istifadəçilər tərəfindən anlaşılmalıdır. Eyni zamanda, istifadəçilər kommersiya fəaliyyəti və mühasibat uçotu haqqında zəruri biliklərə malik olmalı və informasiyanı kifayət qədər dərindən öyrənməyə hazır olmalıdırlar.

Lakin istifadəçilərin iqtisadi qərarlar qəbul etmək üçün əhəmiyyətinə görə maliyyə hesabatlarında əks etdirilməli olan mürəkkəb məsələlərlə bağlı informasiya, sadəcə olaraq müəyyən istifadəçilər tərəfindən anlaşılmaması səbəbindən hesabatdan çıxarılmamalıdır.

Misal 1.

Müəssisə təqdim etdiyi mənfəət, zərər və digər məcmu gəlir haqqında hesabatda amortizasiyanın açıqlanmasını, onun aktivlərə tətbiq olunan amortizasiya dərəcələri ilə düz xətt və ya azalan qalıq metodu əsasında, aparılan hesablaşmalar vasitəsi ilə təmin etməlidir.

Bu açıqlama maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinə anlaşılacaq bir şəkildə təqdim olunmalı və istifadəçi iqtisadi qərarların verilməsi üçün müvafiq biliklərə malik olmaqla bu açıqlamaları təhlil etməyi bacarmalıdır.

Eyni zamanda, derivativlər (törəmə maliyyə aləti), hedging, qudvil, aktivlərin yenidən qiymətləndirilməsi haqqında informasiyalar kifayət qədər mürəkkəb olduğuna görə istifadəçilər tərəfindən anlaşılmaya da bilər.

Lakin onların iqtisadi qərarların qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli olduğunu nəzərə alaraq, həmin informasiyalar maliyyə hesabatlarından çıxarılmamalıdır.

2. Münasiblik

Keçmiş, indiki və gələcək hadisələri qiymətləndirməklə, istifadəçilərin iqtisadi qərarlar qəbul etməsinə təsir edəcək informasiya münasib hesab olunur.

Keçmiş, indiki və gələcək hadisələri qiymətləndirmək üçün perspektiv və retrospektiv təhlillər aparılması ilə müəyyən olunur.

Retrospektiv təhlil istifadəçinin öz keçmiş qərarlarının düzgün olub-olmadığını təsdiqləməsinə imkan yaradır.

AUDİT 2022, 4 (38), səh.3-17.

AUDİT 2022, 4 (38), pp. 3-17.

Perspektiv təhlil istifadəçinin keçmiş, cari qərarların qiymətləndirilməsi əsasında gələcək qərarlardan gözlənilən nəticələrin proqnozlaşdırmasına imkan yaradır.

Perspektiv təhlil retrospektiv təhlilin nəticələrinə əsaslandığı üçün proqnozverici informasiya və həmçinin təsdiqedicisi dəyəərə də malikdir. Məsələn, gələcək illərin gəlirini proqnozlaşdırmaq üçün əsas keçmiş və cari dövrlər üzrə gəlirlərin müvafiq proqnoz və faktiki rəqəmləri müqayisə edilə bilər. Bu müqayisələrin nəticələri gələcək dövrlər üzrə daha əsaslandırılmış və təkmilləşdirilmiş proqnoz göstəricilərinin hazırlanmasında istifadəçiyə kömək edə bilər.

Misal 2.

Müəssisə hesabat ilinin əvvəlində hər birinin dəyəri 1.200 manata olan 20 ədəd paltaryuyan maşın əldə etmiş və iki ildən sonra həmin növ məhsulların təkmilləşdirilməsi nəticəsində onların qiyməti 1.100 manat təşkil etmişdir.

Hesabat dövründə onlardan 17-si hər biri 1.700 manat olmaqla satılmışdır. Əvvəlki hesabat dövründə satılmayan 3 ədəd paltaryuyan maşın 1.200 manat dəyərində uçota alınmışdır. Münasiblik prinsipinə əsaslanaraq zərərin qabaqcadan müəyyən edildiyi andan və tanınması dərhal tələb edildiyinə görə hesabat dövründə hər biri 1.100 manat dəyərində qiymətləndirilməlidir (8).

Misal 3.

Şirkətlər arasında bağlanmış müqavilələrə əsasən, A şirkəti məişət avadanlığı satışı üzrə ixtisaslaşan və ən böyük şəbəkə mağazalarından biri olan B şirkətini istehsal etdiyi məişət məhsulları ilə və təchiz edir.

İstehsal münasibətlərini əks etdirən göstərilən məhsulların çatdırılması 8 ilə yaxındır həyata keçirilir və onların həcmi artıq A şirkətinin ümumi dövriyyəsinin təxminən 70%-ni təşkil edir.

Bu halda, A şirkətinin rəhbərliyi satışların əhəmiyyətli dərəcədə B şirkətinə çatdırılmalarla əlaqədar asılılığını nəzərə alaraq, satışla bağlı müvafiq məlumatları öz maliyyə hesabatlarının izahlı qeydlərində göstərməlidir. Çünki bu məlumat istifadəçilər üçün münasib hesab olunur.

3. Əhəmiyyətlilik

Maliyyə hesabatlarını təqdim edənlər tərəfindən nəzərə alınmaması və ya təhrif olunması səbəbindən istifadəçilərin bu hesabatlar əsasında iqtisadi qərarların qəbul edilməsinə təsir edə bilən informasiya əhəmiyyətli hesab olunur. Əhəmiyyətlilik konkret şəraitlərdə maliyyə hesabatlarında mahiyyət və kəmiyyət xüsusiyyətləri ilə ölçülən diqqətsizlikdən göstərilməmiş zəruri hesab olunan informasiyanın və ya yol verilmiş səhv həcminin dəyərindən asılıdır.

Misal 4.

İlin sonunda qeyri-maddi aktivin 400 manat məbləğində xərclərə silinməsinə tələb edən düzəliş müəyyən edilmişdir. Göstərilən tarixə həmin aktivlərin dəyəri 20,000 manat və vergidən əvvəl mənfəət 4,000 manat məbləğində təşkil etmişdir.

Maliyyə hesabatlarında təqdim olunan məlumatlar üzrə təklif edilən düzəlişin əhəmiyyətliliyini aşağıdakı kimi qiymətləndirmək olar:

- qeyri-maddi aktivlər baxımından - 2.0%;
- vergidən əvvəl mənfəət baxımından – 10,0%.

Bu düzəliş qeyri-maddi aktivlər üçün əhəmiyyətli hesab edilməsə də, lakin vergidən əvvəl mənfəət üçün əhəmiyyətliliyi baxımından yuxarıda göstərilən düzəlişlər aparılmalıdır.

4. Etibarlılıq

Maliyyə hesabatlarında informasiya əhəmiyyətli səhvlərdən, qərəzdən azad və ədalətli təqdim olduğu halda etibarlı hesab edilir.

Yəni, Maliyyə hesabatlarını hazırlayanlar tərəfindən təqdim olunan informasiya, onların öncədən müəyyən olunmuş nəticənin əldə edilməsi üçün istifadəçinin qərarına təsir etdikdə, maliyyə hesabatları neytral hesab oluna bilməz.

Misal 5.

Müəssisə istehsal tullantıları ilə ətraf mühiti çirkləndirən, zəhərləyən qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş qaydada müvafiq təmizləyici avadanlıqları quraşdırmadan kommersiya fəaliyyətini davam etdirmiş və bununla bağlı müvafiq tədbirlərin görülməməsi üzrə informasiyanı maliyyə hesabatlarında əks etdirməmişdir.

Maliyyə hesabatlarında belə informasiyanın qərəzli istifadəçiyə təqdim edilməməsi, düzgün iqtisadi qərarların verilməsi baxımından həmin informasiya neytral olmadığı üçün etibarlı hesab edilmir.

5. Mahiyyətin hüquqi formasından üstünlüyü

Sövdələşmələrin və ya digər halların mahiyyəti heç də hər zaman onların hüquqi formasına uyğun olmur.

Maliyyə hesabatlarında əks etdirilən əməliyyatların və digər hadisələrin düzgün olması üçün həmin əməliyyatlar və hadisələr onların iqtisadi mahiyyətinin hüquqi formasından üstünlüyü prinsipi əsasında təqdim olunması bu maliyyə hesabatlarının etibarlılığını gücləndirir.

Misal 6.

İcarəyə verən müəssisə aktivlərini icarədarə maliyyə icarəsinə verdiyi təqdirdə, onların üzərində olan mülkiyyət hüququnun saxlanmasını davam etdirdikdə nəzarəti itirir, əhəmiyyətli iqtisadi və fiziki risklərə (məsələn, onların istismarı ilə bağlı müvafiq itkilərə) cavabdehliyini daşır.

Nəticədə, müəssisə (icarədar) fəaliyyətində maliyyə icarəsinə götürdüyü aktivlərdən istifadə etməklə, həmin aktivlər üzərində mülkiyyət hüququna malik olmamasına baxmayaraq, bu aktivləri balansına götürməklə, maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatında debitor borcu kimi tanımalıdır.

Digər tərəfdən, icarədar rəsmi mülkiyyət hüququna malik olmayan aktivi öz fəaliyyətində istifadə edilməsindən faydalanır və rəsmi olaraq onun sahibi qarşısında təhlükəsizliyinə görə məsuliyyət daşıyır.

İcarədar icarəverənlə maliyyə icarəsinə dair bağlanmış müqaviləyə əsasən, şərtləri yerinə yetirdiyi təqdirdə və icarə müddəti bitdikdən sonra həmin aktivlər üzrə mülkiyyət hüququnu əldə edə bilər.

6. Ehtiyatlılıq

Ehtiyatlılıq – qeyri-müəyyən şəraitdə qiymətləndirmə zamanı aktiv və ya gəlirlərin artırılmamasının, öhdəlik və xərclərin azaldılmamasının təmin olunması məqsədilə diqqətli yanaşmanın tətbiqidir.

Əksər hallarda bu, o deməkdir ki, qeyri-müəyyən şəraitdə aktiv və gəlirin mümkün dəyərlərindən ən aşağı, öhdəlik və xərcin isə ən yüksək qiyməti istifadə edilməlidir.

Lakin ehtiyatlılıq prinsipinə riayət olunması gizli kapital ehtiyatlarının və həddən artıq həcmdə hesablanmış qiymətləndirilmiş öhdəliklərin yaradılmasını, habelə aktivlərin və gəlirlərin qəsdən azaldılmasını və ya öhdəliklərin və xərclərin qəsdən artırılmasını əsaslandırır.

AUDİT 2022, 4 (38), səh.3-17.

AUDİT 2022, 4 (38), pp. 3-17.

Misal 7.

Müəssisə nəzərdə tutulan əhalinin tələbatını ödəyəcək çoxçeşidli məişət məhsullarını istehsal edir. İstehsal potensialının səmərəliliyinin artırılması üçün texnoloji baxımdan müvafiq məhsulları istehsal edən daha məhsuldar avadanlığın əldə edilməsini proqnozlaşdırır. Mənfəətin artırılması effekti qazanılacaq əlavə gəlir ilə amortizasiya şəklində yeni avadanlığı istifadəyə veriləcəyi arasında fərq kimi 300,0 min manat məbləğində müəyyən edilir. Lakin burada, istehsalın xüsusiyyəti ilə bağlı olan və olmayan ehtiyatlıq göstəricisinə əsaslanan risklər nəzərə alınmalıdır.

Mütəxəssislər tərəfindən aparılmış araşdırmalar nəticəsində müəyyən olundu ki,:

- əhalinin alıcılıq qəbiliyyətinin azalmasını nəzərə almaqla, istehsal ediləcəyi məhsulların endirimlərlə satışı üzrə 20,0 min manat məbləğində;
- yeni avadanlığın istifadəyə veriləcəyi ilə bağlı əlavə hesablanmış amortizasiya xərcləri üzrə 10,0 min manat məbləğində;
- yeni avadanlığın xaricdən əldə etdiyinə görə məzənnə fərqi üzrə 15,0 min manat məbləğində;
- yeni avadanlığın ilkin dəyərinə daxil olunan (gömrük rəsumu, daşınma xərcləri, quraşdırma xərcləri, mütəxəssislərin cəlb olunmasına dair) kapitallaşdırılmış məsrəflərin amortizasiya xərcləri üzrə 25,0 min manat məbləğində.

Beləliklə, ehtiyatlıq göstəricisinə cavab verən meyara uyğun olaraq $(300,0 - 20,0 - 10,0 - 15,0 - 25,0 = 230,0)$ min manat məbləğində) mütəxəssislər tərəfindən hesablanmışdır.

7. Tamlıq

Maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiyanın etibarlı olması üçün bu informasiya, onun əhəmiyyətliyi və ona çəkilən xərclər nəzərə alınmaqla, dolğun olmalıdır.

Bu keyfiyyətə əsasən maliyyə hesabatlarında göstərilən informasiyanın əhəmiyyətliyi və onun hazırlanmasına çəkilən xərclər baxımından həmin hesabatların istifadəçiləri tərəfindən qəbul edilən iqtisadi qərarlara təsir göstərən bütün maliyyə-təsərrüfat əməliyyatları və nəticələri açıqlanmalıdır.

Tamlıq keyfiyyətinə uyğun olaraq maliyyə informasiyalarının tərkibinə marağı olan şəxslər üçün zəruri hesab olunan informasiya daxil edilməli, uçot siyasəti və izahlı qeydlər də açıqlanmalıdır.

Misal 8.

Müəssisənin təqdim etdiyi müvafiq maliyyə hesabatlarında torpaq, tikili və avadanlıqların dəyəri 300,0 min manat və ona hesablanmış amortizasiyanın dəyəri isə 30,0 min manat məbləğində göstərilmişdir.

Lakin əhəmiyyətli uçot siyasəti və izahedici qeydlərdə müəssisənin aktivlərə tətbiq olunan amortizasiya dərəcələri ilə düz xətt və ya azalan qalıq metodu əsasında amortizasiyanın açıqlanması, habelə 20,0 min manat məbləğində müəssisənin balansında olan aktivlərin dəyərindən düşməsi və onların zərərdə tanınması barədə məlumat verilməmişdir.

Potensial istifadəçi tərəfindən müvafiq iqtisadi qərarın verilməsi üçün maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiya tam deyil və maliyyə nəticələrində göstərilən məlumatların təsiri açıqlanmalıdır.

8. Müqayisəlilik

İstifadəçilər üçün maliyyə hesabatları arasında müvafiqliyi və fərqliliyi müəyyən etmək və qiymətləndirmək imkanını yaradan informasiya müqayisəli hesab olunur.

İstifadəçilər tərəfindən müəssisənin müxtəlif dövrlərə aid olan maliyyə hesabatlarının və ayrı-ayrı müəssisələrin maliyyə hesabatlarının müqayisə edilə bilməsi həmin hesabatlarda yaranan maliyyə əməliyyatlarının aparılması tendensiyalarını müəyyən etmək imkanı yaradır.

Müqayisəlilik maliyyə hesabatlarında analoji maliyyə əməliyyatları və digər oxşar hadisələr üzrə maliyyə nəticələrinin qiymətləndirilməsi və əks etdirilməsi ilə əlaqədar ardıcıl yanaşmanı (məsələn retrospektiv yanaşmalarla imkan daxilində aktivlərin və öhdəliklərin dəyərləri əsasında eyni üsulla təsdiqedicə hesablamların aparılmasını) tələb edir.

İnformasiyanın ardıcılığını müəssisə tərəfindən bütün dövrlər ərzində oxşar hadisələr üçün eyni uçot metodunun tətbiq edildiyini bildirir.

Tətbiq olunan uçot siyasətində hər hansı dəyişikliklər edildikdə, bu dəyişikliklər onların nəticələri ilə birlikdə aydın şəkildə açıqlanmalıdır.

Misal 9.

Müəssisənin əvvəlki hesabat dövründə istehsal olunmuş məhsullar 23% orta rentabellik səviyyəsində satılmışdır. Hesabat dövründə isə, bu göstərici 20%-ə enmişdir. Növbəti ildə müəssisə istehlakçıların tələbatlarını nəzərə alaraq, hesabat dövründə istehsal olunan səmərəsiz məhsul növlərini istehsalatdan çıxartmış və daha keyfiyyətli, habelə yüksək rentabellik dərəcəsi ilə yeni növ məhsulların istehsalına başlamışdır. Bu əvəzləşmənin nəticəsində növbəti hesabat dövrü üzrə istehsal olunacaq məhsullar üçün orta rentabelliklə məhsul satışı 25%-lə proqnozlaşdırılması əsaslandırılmışdır (8).

9. Zaman münasibliyi

İnformasiyanın münasib sayılması üçün onun vaxtında təqdim edilməsi vacibdir.

Təqdim olunma zamanı səbəbsiz ləngitmələrə yol verilən informasiya öz münasibliyini itirə bilər. Lakin əksər hallarda, informasiyanın vaxtında təqdim olunması məqsədi ilə vermək tələbi ortaya çıxır.

Bu da maliyyə hesabatlarında təqdim edilən informasiyanın etibarlılıq səviyyəsinin aşağı enməsinə səbəb ola bilər.

Əksinə, hesabatın təqdim edilməsi bütün aspektlər müəyyən olunana qədər gecikdirildikdə, informasiya yüksək dərəcədə etibarlı, lakin bundan əvvəl qərar qəbul etməli olan istifadəçilər üçün az faydalı ola bilər.

Müəssisə rəhbərliyi maliyyə hesabatlarının vaxtında təqdim edilməsindən və etibarlılığından əldə olunacaq nisbi səmərəliliyin tarazlığını təmin etməlidir.

Misal 10.

Bir müəssisə digər müəssisəyə 220,0 min manat məbləğində avadanlıqların quraşdırılması və istifadəyə verilməsi ilə bağlı xidmətlər göstərmişdir. Lakin bağlanmış müqaviləyə uyğun olaraq, bu işin icrası vaxtında və ya bir ay gecikməklə təmin edilmişdir.

Hesabat tarixindən sonra növbəti ilin yanvar ayında icraçı tərəfindən sifarişçiyə bir ay müddətində göstərilmiş əlavə xidmətlərə görə 40,0 min manat məbləğində hesab təqdim olunmuşdur.

Lakin sifarişçi icraçının bir ay gecikməklə xidmətlərin gecikmə səbəblərini əsaslı hesab etməyərək, bu tələblə bağlı ödəməni həyata keçirmədən maliyyə hesabatlarını hazırlamış və vaxtında – növbəti ilin aprel ayında dərc etmişdir.

Növbəti ildə, icraçı tərəfindən göstərilmiş xidmətə görə 40,0 min manat məbləğində əlavə hesablanmış gəlir məhkəmə yolu ilə bərpa edilmiş və sifarişçi maliyyə hesabatlarını müvafiq düzəlişlərlə yenidən aidiyyəti üzrə göndərmişdir.

10. Fayda və xərc arasında balans

Maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiyadan əldə olunan faydalar bu informasiyanın hazırlanması ilə bağlı xərclərdən artıq olmalıdır.

Müəssisələrin müxtəlif ölçüdə fəaliyyət göstərdikləri və müxtəlif ehtiyacları, kapitalın müxtəlif mülkiyyət növünə aid olunması, digər amillərin təsiri səbəblərindən müvafiq faydaların və xərclərin uçotda əks olunması ilə əlaqədar fərqli yanaşmalar ola bilər.

Maliyyə hesabatlarında əks olunan informasiya ümumilikdə iqtisadiyyat üçün kapital bazarlarının daha səmərəli fəaliyyət göstərməsi və kapitalın daha aşağı dəyərlə olması ilə nəticələnməsi, investora daha düzgün qərarların verilməsinə kömək edir.

Fərdi müəssisələr (investorlar, borc verən və ya kreditorlar) də həmçinin, qiymətli kağızlar bazarında keyfiyyətli informasiyalara istinad edilməsi və daha aşağı dəyərlə kapitaldan istifadə edilməsi nəticəsində faydalana bilər.

Bu faydalar özündə həmçinin, müəssisədə hazırlanan maliyyə hesabatlarında əks olunan informasiyanın qismən də olsa, onun daxili maliyyə informasiyasına əsaslandığını nəzərə alaraq, rəhbərliyin daha səmərəli qərarlarını da ehtiva edə bilər.

11. Əlavə xərc və cəhdlər

Bu Standartlara əsasən, maliyyə informasiyanın təqdim edilməsi lazımı əlavə xərc və cəhdlərin çəkilməsini tələb edir.

Burada, kiçik və orta sahibkarlıq Subyektləri üçün qiymətləndirilməsi nəzərdə tutulan əlavə xərc və cəhdlər İctimai Əhəmiyyətli Qurumlarla müqayisədə daha az məhdudiyətlərlə müəyyən olunmuşdur.

Maliyyə hesabatlarını tərtib edənlər bu hesabatlarda əks olunmuş maliyyə informasiyasının hazırlanması, həmçinin müəyyən olunmuş qaydalara uyğun olaraq, həmin hesabatların təqdim olunması, dərc olunması ilə əlaqədar müvafiq xərc və cəhdlərə yol verir, bu isə müvafiq gəlirlərin azaldılmasına səbəb olur. Maliyyə informasiyasının istifadəçiləri də, təqdim edilmiş maliyyə hesabatlarının təhlili və şərh edilməsi üzrə xərclərə məruz qala bilərlər.

Nəticədə, təqdim olunmuş maliyyə hesabatlarından istifadəçilər lazımı informasiyanın alınması üzrə ehtiyacların təmin edilmədiyinə görə, həm hesabatları tərtib edənlər, həm də hesabatların müvafiq istifadəçiləri həmin informasiyanın əldə edilməsi üçün əlavə xərclərlə üzləşirlər.

Əlavə xərc (məsələn, qiymətləndiriciyə ödənilən haqq) və ya əlavə cəhdlər (məsələn, işçilərin əlavə işləri) məlumatlar kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə hesabatlarında əks etdirdiyi və əldə olunacaq faydaları əsaslı şəkildə üstələdiyi halda, belə məlumatların açıqlanması, bu hesabatları tərtib edən müvafiq sahibkarlıq subyektləri tərəfindən tələb edilə bilər.

Əlavə xərc və cəhdlər ilkin tanınmadan sonra tətbiq edildikdə (məsələn, maddənin sonrakı qiymətləndirilməsi, əlavə xərc və ya cəhdlərin yenidən qiymətləndirilməsi), həmin sonrakı tarixdə mövcud olan məlumata əsasən həyata keçirilməlidir.

Aktiv, öhdəlik, gəlir və xərclərin tanınması

Maliyyə hesabatlarının elementlərinin (maddənin) tanınması aşağıdakı tanınma meyarlarına cavab verməlidir:

- bu maddə ilə əlaqədar müəssisənin gələcək iqtisadi səmərəsinin artımı və ya azalması ehtimalının olması;
- maddənin dəyərinin və ya qiymətinin etibarlı səviyyədə müəyyən oluna, ölçülə və ya

AUDİT 2022, 4 (38), səh.3-17.
AUDİT 2022, 4 (38), pp. 3-17.

qiymətləndirilə bilməsi.

“Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat”da, “Məcmu gəlir haqqında hesabat, mənfəət və zərər haqqında hesabat”da maddənin tanınması maliyyə hesabatlarının elementlərinin arasında qarşılıqlı əlaqələrin qurulmasını tələb edir. Məsələn, aktiv üçün nəzərdə tutulmuş tanınma meyarlarına cavab verən maddə mühasibat uçotunun ikili yazılış metoduna əsasən müvafiq olaraq digər bir elementin (öhdəliyin, kapitalın və ya gəlirin) tanınmasını tələb edir.

Maddənin dəyəri və ya qiyməti etibarlı əsasla qiymətləndirilə bilmədikdə, bu maddə qeyd olunan hesabatlarda tanınmamalıdır.

Bununla yanaşı, müəssisənin maliyyə vəziyyətinin və ya maliyyə nəticələrinin qiymətləndirilməsi üçün maddə haqqında informasiya münasib sayıldıqda, maliyyə hesabatlarının qeydlərində bu maddə ilə bağlı təfərrüatların açıqlanması zərurəti yarana bilər.

Misal 11.

Müəssisə uşaq geyimlərini istehsal edir. Onun istehsal etdiyi məhsulların ticarət nişanları tanınma və satıla bilər. Brendin tanınması üçün ticarət nişanları tanınma meyarlarına cavab verməlidir. Lakin müəssisənin bu ticarət nişanları meyarlarına cavab vermədiyindən müəssisə tərtib etdiyi maliyyə hesabatlarında sözügedən ticarət nişanlarını qeyri-maddi aktiv kimi tanıya bilmir.

Yalnız qeydiyyatı alan üçüncü tərəflərdən alındıqdan sonra tanınma meyarlarına cavab verən müəssisənin bu ticarət nişanları qeyri-maddi aktivlər kimi göstərilən maliyyə hesabatlarında tanıya bilər.

Aktiv, öhdəlik, gəlir və xərclərin qiymətləndirilməsi

Müəssisə tərəfindən müxtəlif növ aktiv, öhdəlik, gəlir və xərclər adətən ilkin dəyər və ədalətli dəyər əsasında qiymətləndirilir.

a) İlkin dəyər:

- aktivin ilkin dəyər əsasında qiymətləndirilməsi və onun əldə edilməsi zamanı pul vəsaitlərinin və ya pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinin ödənilmiş məbləği və ya verilmiş əvəzləşdirmənin (mübadiləyə verilmiş qeyri-monetar aktivlərin, qəbul edilmiş öhdəliklərin, buraxılmış kapital alətlərinin) ədalətli dəyəri ilə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur;

- öhdəliyin ilkin dəyər əsasında qiymətləndirilməsi müəssisənin adi iş şəraitində bu öhdəliyin yerinə yetirilməsi məqsədilə ödənilməsi gözlənilən pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin məbləği, yaxud borc öhdəliyi əvəzinə alınmış pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin məbləği, yaxud alınmış digər vəsaitlərin ədalətli dəyəri ilə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur.

b) Ədalətli dəyər:

- aktivin ədalətli dəyər əsasında qiymətləndirilməsi onun müstəqil, yaxşı məlumatlandırılmış və bu cür əməliyyatı həyata keçirməkdə maraqlı olan tərəflər arasında mübadilə nəticəsində əldə edilə biləcək məbləğlə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur;

- öhdəliyin ədalətli dəyər əsasında qiymətləndirilməsi müstəqil, yaxşı məlumatlandırılmış və bu cür əməliyyatı həyata keçirməkdə maraqlı olan tərəflər arasında əməliyyatın icrası zamanı bu öhdəliyin yerinə yetirilməsi üçün tələb olunan məbləğlə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur.

Hesablama metodu

Hesablama metodu konsepsiyasına əsasən, gəlirlər və xərclər təsərrüfat əməliy-

AUDİT 2022, 4 (38), səh.3-17.

AUDİT 2022, 4 (38), pp. 3-17.

yatlarının yerinə yetirilməsi ilə bağlı pul vəsaitlərinin, onların ekvivalentlərinin daxil olması və ya xaric olması zamanı deyil, bu əməliyyatların baş verdiyi anda müvafiq hesabat dövründə aşağıdakı hallarda maliyyə hesabatlarında tanınır:

– dəyərinin ödənilməsindən asılı olmayaraq, satış məqsədi ilə malların yüklənməsi, işlərin görülməsi və xidmətlərin göstərilməsi baş verdiyi anda-müvafiq hesabat dövründə gəlir kimi tanınır;

– dəyərinin ödənilməsindən asılı olmayaraq, istehsal və xidmət prosesində istifadə olunmuş malların, alınmış işlərin və xidmətlərin dəyəri baş verdiyi anda - müvafiq hesabat dövründə xərc kimi tanınır.

Misal 12.

Müəssisə maşın mühərriklərinin təmiri ilə məşğul olur. Onun həyata keçirdiyi fəaliyyət ilə bağlı maliyyə hesabatlarının təqdimatı üzrə hesabat dövrü yanvar ayının 1-dən dekabr ayının 31-i də daxil olmaqla müəyyən olunmuşdur.

2022-ci ildə sahibkarlıq subyekti tərəfindən sifarişçiyə 500,0 min manat məbləğində təmir işlərinin təqdim olunması müqabilində, sifarişçi sahibkarlıq subyektinin hesabına yalnız həmin ilin dekabr ayında 280,0 min manat məbləğində vəsaitin ödənilməsini təmin etmiş və ilin sonuna ödənilməyən 220,0 min manat məbləğində pul vəsaitini isə debitor borcu kimi müəssisənin balansında uçota alınmışdır.

Hesablama metodu əsasında maliyyə hesabatları tərtib edən müəssisələrin istifadəçiləri həm pul vəsaitlərinin ödənilməsi və alınması ilə bağlı keçmiş əməliyyatlar barədə, həm də pul vəsaitlərinin gələcəkdə ödənilməsi üzrə öhdəliklər və gələcəkdə əldə edilməli olan pul vəsaitlərini ifadə edən resurslar barədə məlumatlandırılır.

Y E K U N

1. İqtisadiyyatın qlobalaşdırılması şəraitində beynəlxalq regional lahiyələrin icrasında bir çox ölkələrin qoşulması və bununla bağlı Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqi sahəsinin geniş yayılması kiçik və orta sahibkarların da bu layihələrdə fəal iştirakını zəruri etdiyindən 2009-cu ilin iyulun 9-da Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları Fondu tərəfindən “Kiçik və orta sahibkarlar üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları” adlı standart buraxılmışdır.

Tədqiqatın aparılması nəticəsində bu Standartın “Əsas anlayışlar və prinsiplər” adlı 2-ci bölməsinin müvafiq bəndlərində verilmiş maliyyə hesabatlarında təqdim olunan məlumatların keyfiyyət göstəriciləri ilə “Maliyyə Hesabatları üzrə Konseptual Əsasları”nın “Faydalı maliyyə məlumatının keyfiyyət xüsusiyyəti” adlı 3-cü mövzusunda göstərilən sözügedən məlumatın keyfiyyət xüsusiyyəti arasındakı mövcud olan fərqli yanaşmalar aşkar edilmişdir.

Fikrimizcə, “Kiçik və orta sahibkarlar üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları” Standartın “Əsas anlayışlar və prinsiplər” adlı 2-ci bölməsinin müvafiq bəndlərində verilmiş maliyyə hesabatlarında təqdim olunan məlumatların keyfiyyət göstəriciləri “Maliyyə Hesabatları üzrə Konseptual Əsasları”nın “Faydalı maliyyə məlumatının keyfiyyət xüsusiyyəti”nin meyarlarına uyğun - yəni daha yüksək keyfiyyətli məlumatların maliyyə hesabatlarında əks olunmasına əsaslanan və daha məqbul hesab edilən onların qruplaşmasına üstünlüyün verilməsi ilə göstərilməlidir.

2. Ölkəmizdə 2003-cü ildən başlayaraq mühasibat uçotu sahəsində aparılmış islahatların ikinci mərhələsində və ölkəmizin bir sıra regional qlobal layihələrdə fəal iştirak etməsi ilə bağlı iqtisadiyyatımızın dünya iqtisadiyyatına daha sürətlə inteqrasiya olunduğundan 2004-cü ilin iyunun 29-da “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının təsdiq edilmiş Qanuna 2018-ci ilin mayın 4-də köklü dəyişikliklər edilmişdir.

Sözgedən Qanunun 2.1.16-cı və 10-cu maddələrində və bu maddələrin icrası ilə bağlı qəbul olunmuş müvafiq normativ hüquqi aktlarında iri sahibkarlıq subyektləri üçün də maliyyə hesabatlarının “kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları”na uyğun tərtib edilməsi göstərilmişdir. Halbuki, həmin Qanunun 2.15-ci maddəsində qeyd edilir ki, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları bu sahədə ixtisaslaşmış beynəlxalq təşkilat tərəfindən qəbul olunmuş kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün nəzərdə tutulan beynəlxalq standartlardır.

3. “Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları”nın 1-ci və 2-ci Bölmələrində göstərilən tələblərin tətbiqi xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, bu standartın bütün maddələrində maliyyə əməliyyatlarının mühasibat uçotunda əks etdirilməsini şərh etməklə, müvafiq Təhsil Standartının hazırlanmasını məqsədəuyğun hesab edir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. 2009-cu ilin iyulun 9-da Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları Fondu tərəfindən “Kiçik və orta sahibkarlar üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları” adlı standart buraxılmışdır.

2. “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 29 iyun 2004.

3. “Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları”, <http://www.maliyye.gov.az>.

4. “Kiçik və Orta Sahibkarlıq Subyektləri üçün Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına əsasən mühasibat uçotunun aparılması Qaydaları” Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin “09” dekabr 2019-cu il tarixli Q-15 Nöli Kollegiyasının Qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

5. “Mikro, kiçik, orta və iri sahibkarlıq subyektlərinin bölgüsü meyarları” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 21 dekabr 2018-ci il tarixli 556 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

6. “Maliyyə hesabatlarının hazırlanması və təqdim olunması üzrə konseptual əsaslar”. MUBSS-nın Konseptual Əsasları MUBSK-nın İdarə Heyəti tərəfindən iyul 1989-cu ildə dərc olunmaq məqsədi ilə aprel 1989-cu ildə təsdiq edilmiş və 2001-ci ilin aprel ayında MUBSS tərəfindən qəbul edilmişdir.

7. Maliyyə Hesabatları üzrə Konseptual Əsaslar. (MUBSS tərəfindən 2010-cu ilin sentyabrında buraxılmışdır).

8. E.O.Cəfərov: Maliyyə hesabatlarının Konseptual Əsasları // «Maliyyə və uçot» nəzəri və elmi-praktiki jurnalı, Bakı, 2019 (01, 02)

*Elkhan Orkhan Jafarov,
Ph.D. (Econ.),
Associate Professor of the Department of
«Economic and Technological Sciences» of
Azerbaijan State University of Economics (UNEC),
E-mail:elkhan.jafarov@inbox.ru;
Nazakat Mammad Musayeva,
Ph.D. (Econ.),
Associate Professor of the Department of
«Finance and Accounting» of
Azerbaijan State University of Economics (UNEC),
© E.O. Jafarov, N.M. Musayeva, 2022*

SOME QUESTIONS REGARDING THE FINANCIAL STATEMENTS OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES

A B S T R A C T

The purpose of the research - sections 1 and 2 of the International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Enterprises describe the characteristics of small and medium-sized enterprises, as well as assets, liabilities, capital, income and expenses for the qualitative reflection of information in the financial statements of these entities. The state of application of the concepts and basic principles of recognition and evaluation of elements of financial statements was studied in this research.

The methodology of the research – methods such as synthesis, analysis and comparison were used during the research on the recognition and evaluation of the elements of financial statements based on the requirements specified in the 2nd section of the "International Standard of Financial Reporting for Small and Medium Business Entities".

The practical importance of the research – taking into account the importance of small and medium-sized businesses in the formation of financial resources, analyzes were carried out to recognize and evaluate the elements of financial statements using examples for a more reliable and transparent reflection of information in financial statements.

The results of the research - in order to obtain high financial indicators calculated for the continuous implementation of activities in small and medium-sized enterprises, studies were carried out that ensured an increase in the qualitative characteristics of the elements of financial statements recognized and evaluated in financial statements.

The originality and scientific novelty of the research – as a result of studying the conceptual approaches reflected in the 3rd topic "Qualitative characteristics of useful financial information" of the Conceptual Framework for Financial Reporting adopted in 2010, as well as the requirements reflected in the regulatory legal acts adopted in Azerbaijan related to the recognition and evaluation of elements financial statements, in this study, comments and suggestions were given on the presentation of information in a more reliable and transparent form in financial statements, improving the qualitative characteristics of these elements in terms of disclosure of individual items specified in sections 1 and 2 of the "International Financial Reporting Standard for small and medium businesses".

Keywords: International financial reporting standards for small and medium-sized enterprises, basic concepts and principles, financial reporting, qualitative indicators, initial cost, fair value.

*Джафаров Эльхан Орхан оглы,
доктор философии по экономике,
доцент кафедры
«Экономические и технологические науки»,
Азербайджанский Государственный
Экономический Университет (UNEC),
E-mail: elkhan.jafarov@inbox.ru;
Мусаева Назакет Маммед кызы,
доктор философии по экономике,
доцент кафедры «Финансы и аудит»,
Азербайджанский Государственный
Экономический Университет (UNEC),
© Джафаров Э.О., Мусаева Н.М., 2022*

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОТНОСИТЕЛЬНО ФИНАНСОВЫХ ОТЧЕТОВ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Р Е З Ю М Е

Цель исследования - разделы 1 и 2 Международного стандарта финансовой отчетности для субъектов малого и среднего предпринимательства описывают характеристики субъектов малого и среднего предпринимательства, а также активы, обязательства, капитал, доходы и расходы для качественного отражения информации в финансовой отчетности указанных лиц. Изучено состояние применения понятий и основных принципов признания и оценки элементов финансовой отчетности.

Методология исследования - в ходе исследования по признанию и оценке элементов финансовой отчетности исходя из требований, указанных во 2-м разделе «Международного стандарта финансовой отчетности для субъектов малого и среднего бизнеса» использовались такие методы, как синтез, анализ и сравнение.

Практическая значимость исследования - с учетом значимости субъектов малого и среднего предпринимательства в формировании финансовых ресурсов были проведены анализы по признанию и оценке элементов финансовой отчетности на примерах, для более достоверного и прозрачного отражения ими информации в финансовой отчетности.

Результаты исследования – с целью получения высоких финансовых показателей, рассчитанных для непрерывного осуществления деятельности в малых и средних предприятиях, были проведены исследования, обеспечившие повышение качественных характеристик элементов бухгалтерской отчетности, признаваемых и оцениваемых в бухгалтерской отчетности.

Оригинальность и научная новизна исследования - в результате изучения концептуальных подходов, отраженных в 3-й теме «Качественные характеристики полезной финансовой информации» Концептуальных основ финансовой отчетности, принятых в 2010 г., а также требований, отраженных в нормативных правовых актах, принятых в Азербайджане, связанных с признанием и оценкой элементов финансовой отчетности, в данном исследовании были даны комментарии и предложения по представлению информации в более достоверной и прозрачной форме в финансовой отчетности, повышающие качественные характеристики указанных элементов в части раскрытия отдельных статей, указанных в 1-м и 2-м разделах «Международного стандарта финансовой отчетности для субъектов малого и среднего бизнеса».

Ключевые слова: Международные стандарты финансовой отчетности для малых и средних предприятий, основные понятия и принципы, финансовая отчетность, качественные показатели, первоначальная стоимость, справедливая стоимость.

*Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
19.09.2022*

*Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
26.09.2022*

Çapa qəbul olunmuşdur: 03.10.2022

*Дата поступления статьи в редак-
цию: 19.09.2022*

*Отправлено на повторную обра-
ботку: 26.09.2022*

Принято к печати: 03.10.2022

*The date of the admission of the article
to the editorial office: 19.09.2022*

Send for reprocessing: 26.09.2022

Accepted for publication: 03.10.2022